

ՆԵՐՍԻՆԵՐԿՈՒՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կես տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисы, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է լ է Ֆ օ ն № 253.

Պատկերները ըստ է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լիզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաբանչիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տ է լ է Ֆ օ ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԷ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տեղական ինքնավարութեան գործեր.—Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Առանձնացումը փրկութիւն է. Նամակ կուշկայից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ. Նուաճումներ տառնայ արեւելի:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳՈՐԾԵՐ

Ներքին գործերի միջնորդը իր արտապահած ճառի մէջ յայտնեց իր վստահութիւնը դէպի տեղական ինքնավարութեան մարմինները, հաւատարմով, որ այդ մարմիններին վերապահված է էական արդիւնաւէտ գործունէութիւն երկրի համար:

Մեր Անդրկովկասը դեռ չունի տեղական ինքնավարութեան այն հիմնարկութիւնները, որոնք յայտնի են գեմստվոստնոսով և վերաբերում են գաւառի տնտեսական-վարչական գործերին: Մեզանում կան ինքնավարութեան հիմնարկութիւններ միայն քաղաքներում: Ուստի և ինքնավարութեան գործողները առ այժմ կարողութիւն ունեն ցոյց տալու իրանց ընդունակութիւնները և շինարար գործունէութիւնը միայն քաղաքներում:

Անկասկած՝ մեր քաղաքներից մի քանիսը կարողացել են բաւական գործ առաջացնել կրթական և առողջապահական կարիքների վերաբերութեամբ, բայց ընդհանրապէս վերջնաժամ, պէտք է խոստովանենք, որ մեր քաղաքների մեծագոյն մասը դեռ շատ դանդաղ է առաջ գնում և չէ տուել ազգաբնակչութեանը հասարակական օգտաւէտ հիմնարկութիւններ, որոնք

այնքան մեծ դեր են կատարում արեւմտեան քաղաքներում:

Նախաձեռնութեան ոգին, որ առհասարակ թող է մեզանում, յաճախ ճնշված է խեղդված է լինում այն պատճառով, որ նա իր արտադրութեան համար չէ նախատեսում աջակից պայմաններ և մանաւանդ նիւթական որոշ միջոցներ: Տեղական ինքնավարութեան օրգանները առաւելութիւններին մէկն էլ հէնց այն է, որ նրանք հնարաւորութիւն ունեն յայտնի սահմաններում հայթայթել նիւթական միջոցներ և այդպիսով առաջ եկած ծրարագիծները և առաջարկները գործնական կեանքի մէջ իրագործել:

Մենք շատ կը ցանկանայինք, որ մեր երկրի ինքնավարական մարմինները նոր խրախոյս և քաջաբերութիւն ստանային ընդարձակելու և զարգացնելու իրանց գործունէութիւնը, որի օգտաւէտութիւնը ոչ միայն չէ հերքվում, այլ և որոշ պայտանքներով է գտնում այն շրջաններից, որոնցից կախում ունեն շատ հարցեր՝ վերաբերեալ տեղական կարիքներին:

Եթէ մենք շատ յետաձգեցինք, համաժամատար կուտուրական աշխարհի հետ, ուրեմն պէտք է աշխատենք լրացնել մեր պակասները եռանդուն գործունէութեամբ:

ՆԵՐՔԻՆ. ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՆՁՆԱՅՈՒՄԸ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ 21

Նորիսան, ժամտախտը և այլ համայնական աղէտները—սա հարկւր ու հազար անգամ կրկնված մի ճշմարտութիւն է—անյաղթելի, աւերիչ են այն տեղերում, ուր ազգաբնակչու-

նայ, չը փախչի, մինչև որ ինքը պատրաստ լինի նրան տիրանալու:

Գիւրմանիան յետ քաղից եւրօպական կծուցերոյից, մեծ պետութիւնների համարաշխ դործունէութիւնից, որովհետեւ «Թիւրքիայի բարեկամ» ուղեց մնալ: Նա նախ աշխատեց, կաշուց դուրս եկաւ, որ քանդէ կոնցրետը, խանգարէ պետութիւնների միասնամուտ գործունէութեանը: Երբ այդ չեղաւ, նա յետ քաղից:

Եթէ աչքի առնել ունենանք, որ յունական պատերազմում թիւրք գործի մէջ բազմաթիւ գերմանացի օֆիցէրներ կային Եդէմ փաշայի ձեռքի տակ. եթէ ի նկատի առնենք, որ թիւրք գործի ու լրտեսական բանակի ինտրուկտորները, նրանց ուսուցիչները Գիւրմանից եկած օֆիցէրներ էին և միջէ օրս էլ են, այն ժամանակ պարզ կը լինի Գիւրմանիայի ու Մուլթանի մտերմութիւնը:

Այս բոլորը հաշված քաղիք էին: Գիւրմանիան ուղում. էր ձեռք բերել Բաղդադի երկաթուղու շինութեան իրաւունքը. նա ուղում էր Կարմիր ծովում որ և է կայան գնել կամ կապալով վերցնել Թիւրքիայից՝ իր նաւերի համար ածուխ պահելու նպատակով:

Այս վերջին նպատակին զիմարեց Անգլիան: Մնաց Բաղդադ-Բասրա գծի շինութեան հարցը: Այդ բանում էլ Թրանսիան միջամտեց—սուլթանի և Բ. Դրան սիրելին, «Նախա» Կոստան-փաշան ձայնը բարձրացրեց:

Դիւայէ Բանկի, գերման դրամատէրերի սինդիկատների ներկայացուցիչները, պաշտպանված գերմանական բոլոր պիպլոմաներից վերջապէս աջողութիւն գտան: Նրանք համաձայնութիւն կայացրին Ֆրանսիացի դրամատէրերի հետ և միահամուռ ուժով գործ կողմնեցին սուլթանից Կ. Պոլս-Բաղդադ-Բասրա-Կովէլի գծի կառուցման իրաւունքը:

Գիւրմանացիները դնելու են պէտք եղած գումար 600/0-ը, Ֆրանսիացիները՝ 400/0: Այդ չափերով էլ լինելու է շահի բաժանումը, վարչութեան կազմը և ձայների թիւը:

Չունակութիւնը հակադրական է: 2,600 վերստի չափի մի երկաթուղի, որի համար, մօտաւոր հաշուով, պահանջվում է 400 միլիոն ֆրանկ

թիւնը իր բոլոր հաւաքական մասերով, իր բոլոր, նոյն իսկ միմիանցից տարբերվող տարրով, չէ համարվում նրանց զէմ, միակամ, համերաշխ միջոցներով պատերազմ չէ յայտարարում նրանց դէմ:

Ներկայումս Բաղդադի մէջ երեքստ խօսքանցոյց է տալիս, որ մեր երկրի ազգաբնակչութիւնը դեռ շատ և շատ հեռու է այդպիսի մի մարտնչող կուռուրական միակամ կուռ մղելու կարողութիւնից: Այնպիսի մի ժամանակ, երբ հասարակական վտանգը կանգնած է ամենքի դրան առջև, լավում են առանձնացման ձայներ, լինում են որոշումներ, որոնք հակառակ են գիտութեան մշակած սկզբունքներին: Բազուրի մահմեդական ազգաբնակչութեան ինտելիգենտ ներկայացուցիչները այսպիսի մի ժամանակ կարծում են, թէ առանձնացումը փրկութիւն է:

Բազուրի քաղաքային սանիտարական յանձնաժողովը, կանխադրով պատրաստել մահմեդական ազգաբնակչութիւնը խօսքային զէմ կուռում համար, մի առանձին ժամանակով է կազմել մահմեդական ներկայացուցիչներից, յանձնելով նրան միջոցներ և կանոններ մշակելու: Այդ ժամանակով կազմվեց հետեւեալ խմբակներէն. «Բաքի» լրագրի խմբագիր Ալի-Մարգան-բէկ Թափէրաշիկ, Բազուրի դաւի Ալիուդ Միր Մամէդ Գէրիմ Հալի Միր Ջաֆար Ջաֆէ, քաղաքային դուռնայի ձայնաւոր Հասան բէկ Մէլիքով, Բազուրի քաղաքային դպրոցների կրօնաւոր Ալիուդ Բաքի Պալի Ջաֆէ և քաղաքային հիւանդանոցների կառավարող բժիշկներ՝ Մամէդ Ռազա Ալի Բէրով և Հասան-բէկ Ալաւով:

Մասնաժողովի որոշումները տպված են «Բաքի» լրագրի մէջ: Այդտեղից մենք տեսնում ենք, որ մահմեդական ազգաբնակչութեան ինտելիգենտ և պատուաւոր ներկայացուցիչ-

դրամագլուխ Այդ գիծն անցնելու է այնպիսի երկրներով, որոնք երբեք կազմել են երկրագնդի ամենահարուստ և ծաղկած երկրները և որոնց մէջ հրէական վառ երեւակայութիւնը գետնից է իր եղեմը:

Գիւրմանիան կրկին մի կաթիլ արեւն չը թափեց: Կրէտէ, Յունաստան արեւում ներկվեցին: Գիւրմանիան ոտի տակ տրորեց ազատութեան ձգտող մի արիւնքաւ ժողովրդի իրաւունքները... Ուրիշներն արեւն վոթեցին, ինքը ձեռք բերեց Բաղդադի գծի իրաւունքը:

Բայց հարցը դրանով չը փակվեց: Ռուսաստանի իր հզօր վէճան դրեց: Առաջացաւ «ազդեցութեան շրջան» յաւիտենական ինդիքը:

Ռուսաստանը պահանջեց, որ իրան վերապահվի բացառիկ իրաւունքը Անատոլիայի և Հայաստանի հիւսիսային մասերում երկաթուղիներ անցկացնելու: Այդ ժողով նոյն իսկ մի երկնիտ իրաւ էլ դուրս եկաւ, «Եթէ»-ներով լի: Այդ ժամանակ Կ. Պոլսում պնդում էին, որ յիշված խոսակցութիւնը խմբագրող Արթիւր-փաշա Դաւանան էր:

Երեւի այդ և ուրիշ շատ պարագաներ նեղեցին: Դրա արդեւնքն այն եղաւ, որ Կ. Պոլս-Բաղդադ գծի նախկին ծրագիրը, որով ուղին պէտք է անցնէր Կիսարիա, Մալաթիա, Սարգիս, Դիարբէքըր և Մարաշի ուղղութեամբ, այդ ծրագիրը փոխվեց և այժմ գիծն արդէն շարունակվել է Դոնիայից և հասել մինչև Ադիանապոլիս ծայրը, Երէզլի: Այդտեղից նա թարձանալու է «Դրուս-Կիլիկիոյ» կոչված կիճը և Տաւրոսի շղթայով, հաղաբաւոր օժապոտյաներով իջնելու է Դաշուային Կիլիկիա: Առանա քաղաքը, որն արդէն միացած է ժողովրդեայ Մարսին քաղաքի հետ մի նեղուցի գծով: Այնտեղից գիծը գնալու է Մարաշ, Հալէպ, Բիւրշէիկ, Ուրֆա և Դարաբա-դաղի տաւով: Դիարբէքըր, Մարաշ, Մուսուլ, Բաղդադ, Բասրա և Կովէլի Պարսից ծոցի ափին: Այսպիսի Ռուս-Եւրօպական պատերազմը:

Ծագած խռնաշփոթ վիճակից օգտվում են իր պետութիւնները: Պարզ է—Գիւրմանիան և Անգլիան:

նեքը մի շարք համակրելի որոշումներ են հասել. սյն է, քարոզներ կարգաւ մղվելու: խօսքային մասին, առաջարկել մահմեդական ազգաբնակչութեան մի քանի միջոցներ, որոնց մշակել է գիտութիւնը՝ վարակել չը տարածելու համար: Բայց միաժամանակ մասնաժողովը անկարելի է համարել ընդունել, որ խօսքային մեծածնեղին չը լուսնան: Ի նկատի ունենալով, որ Բազուրի մէջ հնուց սովորութիւն է դառել մեծերին լուսնալը, մասնաժողովը որոշեց, որ այդ լուսնումը կատարվի տանը բժշկի հակողութեան տակ:

Բազուրի նահանգական բժիշկը, ստանալով մասնաժողովի որոշումները, իր հաւանութիւնը տուեց բոլորի վերաբերմամբ, բացի լուսնումից, որ անթոյլատրելի համարեց: Մասնաժողովը նորից նիստի հրաւիրեց, այս անգամ քաղաքի մօլլաների մասնակցութեամբ, բայց լուսնումը նորից հարկաւոր դուռ, մտցնելով փոփոխութիւն իր նախկին որոշման մէջ այն մտքով, որ լուսնումը կատարվի գերեզմանատանը, բժշկի հակողութեան տակ:

Բացի այս բոլորից, յանձնաժողովը իր այդ նիստում միաձայն որոշում կայացրեց, որ խօսքային հիւանդ մահմեդականների համար առանձին հիւանդանոց յարմարեցնել, որի բոլոր բժիշկները, բոլոր ծառայողները մահմեդական լինեն:

Թէ ինչ ընթացք կը ստանան այդ որոշումները, մենք չը գիտենք: Բայց կարող ենք ասել նոյնը, ինչ գրել ենք ներկայ յօդուածի ձեւակաւում—առանձնացումը փրկութիւն է: Իսկ թէ դա առանձնացում է, կարծում ենք, որ այդ չեն հերքել Բազուրի ինտելիգենտ մուսուլմանները: Եւ անա թէ ինչպէս:

Ընդհանուր ազգային, սարսափելի դժբախտութեան ժամանակ մենք պէտք է շատ բան մոռանանք մեր նոյն իսկ նուիրագործված

Անգլիան արդէն իր ձեռքն առաւ Տիւրքիոյ, 21/2 միլիոն լուրու պարտաւոր դարձրեց նրան, առաւարական և այլ դաշնագրերով կապուեց այդ երկրի...

Բայց որքան երկրներ կային Տիւրքիոյ մասին: Իսկ Գիւրմանիան:

Ոչինչ... Նա միայն Թիւրքիայում մի ոտ էլ առաջ դրեց:

Անգլիա օրերը հեռագիրը լուր բերեց, որ Գիւրմանացի դրամատէրերին աջողվեց վերջապէս, 2 տարի կատաղի մրցում վարելուց յետոյ, ձեռք բերել Մուսուլի վիլայէթի նաւթահողերը մշակելու և նրանցից 40 տարի շարունակ օգտվելու իրաւունքը:

Այդ նաւթային հողերը գտնվում են յիշված վիլայէթի էրբիլ գաւառում:

Բազուրի քաղաքը նաւթահողում մօտաւորապէս 20 ֆուտակալի վերս տարածութիւն է չը հաշված Բիւր-Հէյբաթը: Այդ դաշտն է, որ արտադրել է Բազուրի հողակաւոր միլիոնները և պետական գանձարանին էլ հսկայական եկամուտ տուել:

Իսկ գերմանացի և անգլիացի ձաւորողներն ասելով Երբիլ գաւառի նաւթահողերի միջով մի ամբողջ օր և կէս անցնում ես, հազիւ են հասնում: Այդ տարածութեան վրա պատահած բոլոր Բէդուին գիւղերի մօտերը դուր կը հանդիպէ անթիւ մանրիկ փոսերի. տեղացիները փոս ան փորում, ուր նաւթը ծլնողով հաւաքվում, հանում է և յետոյ իրանք տանում տները, այրում ամեն տեսակ պիտոյքների համար: Եղի են փորներ նա և մի քիչ աւելի հողերը խորացնելու, և նաւթը չէ պաւկասիլ, այլ աւելացի է:

Եթէ յանկարծ այդպէս տարածութիւն նաւթահողը լինի Բազուրի նաւթահողի նման առատ... Երեւակայում էք, ընթերցող, թէ ինչ հսկայական հարստութիւն են ձեռք բերել գերմանացիները...

Եւ այդ ամենը ուրիշների տանջանքի գնով, առանց արեւելի:

Ուսմակ

կարգերից: Մենք պիտի հաշտվենք այն մտքի հետ, որ անողոր թշնամուն յաղթահարելը մեզանից ծանր զոհեր է պահանջում: Եւ մենք ստիպված ենք լինում քար սեղմել մեր կրծքին, թաղելով մեր մեռած սիրելիներին առանձին խօսքերով: Գերեզմանատներում, կիր ածել նրանց գերեզմանները մէջ, այսին ու ոչնչացնել նրանց հագուստը, իրեղենները: Սովորական ժամանակ մենք երբէք չէինք համարձակվիլ այդպէս վարվել մեր մերձաւորների, մեր արեւնակիցների յիշատակի հետ: Բայց բացառիկ դեպքերում, երբ գիտութիւնը պահանջում է մեզանից այդ բոլորը յանուն հասարակաց փրկութեան, մենք կատարում ենք այդ պահանջները և պիտի կատարենք, իրաւունք չունենք չը կատարելու:

Առանց հակառողջական, աւանդական սովորութիւնների գոհի մենք քայլ չենք կարող անել մեր թշնամուց ազատվելու համար: Բագուի ինտելիգենտ մասնագետները, օրինակ, չեն կարողանում գէթ առժամանակ, գէթ խօսքերայի համաձայնակի ընթացքում, վերացնել լուսամասի սովորութիւնը և ուզում են օրինակահանգին նրան հակառակ գիտութեան պահանջներին: Նկատեցէք, որ ինքը, մասնագիտով, լուսացումը անուանում է սովորութիւն և ոչ կրօնի հիմնական պահանջ: Հայերի մէջ էլ կայ մեծիկներ լուսացան կարգը. դա եկեղեցական արարողութիւն է, կատարվում է պատշաճաւոր աղօթութիւնը և հասարակ ժողովուրդի համար այդ կարգը նորմալ կարևոր է և նուիրական, որքան ինքը, թաղումը: Բայց երբ առողջապահական գիտութիւնը դրակահանգէս յայտարարում է, թէ լուսացումը սաստիկ վտանգաւոր մի բան է, կարող է գտնվել մի ինտելիգենտ հայ, որ պահանջ է չը թողնել այդ կարգը: Երբեք: Եկեղեցին, կրօնը համակերպվում են այդ ժամանակաւոր պէտքին և հաւատացեալներին բացատրվում է, որ խօսքերան մի սարսափելի, բացառիկ դժբաղդութիւն է, և նրան յաղթահարելու համար պէտք է շատ կենսական կարգեր և աւանդական հասկացողութիւններ մոռանալ, դէն դեն:

Այսպիսի քայլ, այսպիսի բացատրութիւն պիտի փորձէր Բագուի ինտելիգենտ մասնագետները մէջ: Պէտք է սովորեցնել ժողովուրդը գոհողութիւններին. սա կարևոր է ոչ միայն խօսքերայի դէմ կռուելու, այլ և առհասարակ կուլտուրական նուաճումների անհրաժեշտ:

Գաւթ այժմ հիւանդանոցին: Կրօնական խտրութիւնը վաղուց, կարծում ենք, թուլացել է բժշկական օգնութիւն ստանալու գործի մէջ: Կենքը վաղուց սովորեցրել է մասնագետներին իր առողջութիւնը պահպանելու համար դիմել բժշկին, չը հարցնելով, թէ ով է նա, ինչ կրօն ունի և ինչ միջոցներով է բժշկում: Կարծում նոյն «Касим»-ի մէջ անցնելներում մի յօդուած կար, որ ապացուցանում էր, թէ մասնագետական ազգայնականութիւնը շատ լաւ ընտելացել է եւրօպական բժշկականութեան, թէ նա մեծ յօժարութեամբ է դիմում բժշկներին և եթէ կայ մի պակասութիւն, այն է որ էժան, ժողովրդական բժշկականութիւն չը կայ:

Պօլիտայի համաձայնակի ժամանակ, երբ մահվան վտանգը աւելի սաստիկ է, երբ ազգայնականութիւնը, որքան էլ անզարգացած լինի, սարսափից ձար ու դարձան է որոնում, կարծում ենք, որ կարելի էր աւելի ևս զարգացնել այդ անխորանակութիւնը, կարելի էր աւելի մեծ հաւատ ներշնչել դէպի ազգութիւն և կրօն չը ճանաչող գիտութիւնը: Բայց դրա փոխարէն ինչ ենք տեսնում: Բագուի հակառակ, ինտելիգենտ դասակարգը խունկ է ծորում առանձնացման, շոյում է ժողովուրդի հասարակարգումները, պահանջելով նրա համար զուտ մասնագետական հիւանդանոցներ: Եւ զարմանալին այն է, որ այդպէս անում է այն իսկ ինտելիգենտներն, որ նոյն «Касим»-ի էջերում հարկաւորաւոր անգամ գրել է ասել է, թէ կրօնական խտրութիւնը խլամի հիմնադրեր չէ քարոզել, այլ եկամուտ մի բան է: Պէտք էր ներկայ աղէտի ժամանակ համարձակ կերպով առաջ քաշել խլամի այդ համբերողութիւնը, այդ անխորանակ սկզբունքը և կենդանի գործով ցոյց տալ ժողովուրդին այն, ինչ քարոզվում է շարունակ: Բայց խօսքից գործի անցնելը անկարելի մի բան է դարձել մասնագետական ինտելիգենտների համար: Եւ դա շատ ցաւալի է:

Ցաւալի է մասնաւոր այն պատճառով, որ հարցը այստեղ միայն Բագուին չէ վերաբերվում, այլ մեր երկրի մասնագետական ազգայնականութեան եթէ Բագուս այնքան հարուստ է, որ կարող է առանձին բժշկ պահել լուսացում:

Ներքի վրա հակելու համար, եթէ նրա համար հէշտ է պահել հիւանդանոցներ, ուր բժշկներն ու ծառայողները մասնագետներ են, ինչ պէտք է անեն Անդրկովկասի բազմաթիւ ազգայնականներն ու գիւղերը, ուր ոչ բժշկական օգնութիւն կայ, ոչ մասնագետական բժշկներ:

Բագուի օրինակը այդ քաղաքների և գիւղերի համար պէտք է առանձնացման, խտրութեան, նախապաշարմունքների մէջ հաստատ մնալու մի նոր և մեծ դրօշ դառնայ: Ո՞ր պիտի օգտվի այդ գրութիւնից:—Տարբաբաշար, միայն խօսքերան:

Առանձնացումը երբէք փրկութիւն չէ:

Լ.

ՆԱՄԱԿ ԿՈՒՇԿԱՅԻՑ

Օգոստոսի 27-ին

Շատերը, «Մշակի» ընթերցողներից երկի գաղափար չունեն Կուշկայի—Ամբիկասպան երկրի այս կարևոր դիրքի մասին, ուստի անտեղի չենք համարում մի քանի թուղթի ծանօթութիւններ տալ: Կուշկան ընկնում է աֆղանա-պարսկական սահմանափակում. հարաւարեկերից կիսաշրջանային ձևով սահմանակից է Աֆղանստանը, հիւսիս-արեւմուտից ուղիղ գծով Պարսկաստանը:

Նախկին «Շիր-Իշկանը»—այժման Կուշկան ընկնում է բաւականին հսկայ շղթայա-կապ բլուրների հովտում, համանուն գետի ափին, որը սկիզբն է առնում աֆղանական Հերատ քաղաքի մօտերից, որը մօտ 70 վերստ հեռու է գտնվում սահմանափակից: Մինչև 1896 թվականը կառավարութիւնը մի առանձին ուղե չէր դարձնում Կուշկայի վրա, բայց շնորհիւ զանազան քաղաքական հանգամանքների, ութ տարի է, որ կառավարութիւնը մեծ հողատնտեսամբ և առանձին աշխրջութեամբ է վերաբերվում և շնորհիւ այդ բանի, Կուշկան այժմ ամբողջ Անդրկովկասին և Թուրքիստանին շրջաններում առանկարգ տեղ է գրաւում, որպէս նշանաւոր արդութիւն: Ահա մի քանի տարի է, որ Կուշկան դարձաւ մեծ գեղեցիկ շինութիւններով (արքունական) և հաղորդակցութեան կառուցարարութեամբ:

Կլիմայական տեսակէտից Կուշկան շատ աննպաստ պայմաններ է մէջ է գտնվում. նախ, շրջակայ բոլոր բլուրները լերկ են և բուսարկայնութիւնը միանգամայն դուրկ, բայց ոչ ժայռոտ. դուրկ է բուսականութիւնից և բերրաւոր, չը նայելով որ ջրի կողմից առատ է հակառակ Անդրկովկասի երկրի անշրջիկութեան: Թէ և արհեստական կերպով զանազան տեղեր պարտէշներ են գցել, բայց սրանք դեռ հասուն ծառեր չիւնելուց շատ հեռու են: Կլիման ինչպէս ասացինք՝ շատ աննպաստ է, անա թէ ինչու. ցերեկը արեւ տապ է այրում, իսկ գիշերը ցուրտը (արեւամտից սկսած) մարդկանց մարմինը սոսոսացնում. եղանակի մասը, իսկ գիշերը ցուրտը (արեւամտից սկսած) այս հակադրութիւնը մի կողմից, ճանիւների գոյութիւնը միւս կողմից, ուժեղ ներգործութիւն են անում թէ տեղական ազգայնականութիւն (բոլորը եկեղեցի են) և թէ զօրքի վրա. գիւղական հիւանդանոցները լին են հիւանդ գիւղերներով, թէ և զօրքի մեծ մասը ամառանոց են բարձրացնել: Կուշկայի ընդհանրութիւնը համարեա անխորտ տանջվում է հաւանոր հետը հիւանդութիւնից, որը այստեղի մշտական բուս դրած հիւանդութիւնն է. մի առողջ դէմք, կարմիր երես չէր տեսնել, բոլորը դեղնած, նիհար և կարծէք ուրուականների տպաւորութիւն են թողնում. երբ մի նորեկ է գալիս, իսկոյն աչքի է ընկնում, որ նա տեղացի չէ և տեղացիների մէջ արդէն կազմուած է հետեւեալ կարծիքը, «դու նոր ես, մի ամիս մնայ, այն ժամանակ կը տեսնենք», և այս կարծիքը ընդհանրապէս ճիշտ է: Պէտք է ասել, որ կառավարութիւնը լուրջ կերպով աշխատում է որոշ չափով այս հիւանդութեան առաջն առնել, ոչնչացնելով պատճառներից մէկը—անկանոն շրջացքները և նրանցում գոյութիւն ունեցող ճանիւներից, իսկ նցանց տեղ կանխարար կերպով աղէտից շինել է տալիս շրանցներ և ծածկել տալիս. կարծում ենք, որ այս ձեռնարկութիւնը որոշ չափով կունենայ իր բարեբար ազդեցութիւնը:

Տեղիւ բնակչութիւնը կազմում են հայերը և մասամբ թիւրքերը, որոնք միասին վերցրած մի մեծ թիւ չեն կազմում. հայերի ձեռքին է բացառապէս վաճառականութիւնը և տէրու-նական կապալները, որը մի քանի հարիւր հազարների է հասնում և տարէց տարի աւելանում է. իսկ բախկալութիւնը և մի քանի անհաշիւ բաներ թիւրքերի սեփականութիւնն է կազմում: Առհասարակ բանաւոր դասակարգը

կազմում են աֆղանները և ապա բարբարները (Թուրքական մի առանձին ցեղ է), որոնք գործունե բացուելուն պէս ամեն կողմից թափվում են հարիւրների և մինչև ձմեռ սկսվելը պարապում են մշակութեամբ և պէտք է խոստովանած, որ եթէ չը լինեն այս երկու տարբերը, այսքան հակապական շինութիւնները չեն կարող գոյութիւն գալ, որովհետեւ ուրիշները չեն կարող այս կլիմայում գիւմանալ, թէ և սրանց մեծամասնութիւններ էլ միշտ հիւանդ է և փողոցներում թափված:

Մի երկու խօսք «բարբարների» մասին. սրանք մի տեսակ խառնուրդ են մոնղոլական ցեղի և ֆարսերի, աղաւաղված լեզուով և կոշտ առողջանութեամբ, ոչ շատ հեռու անցնալով ապրելիս են եղել Աֆղանստանում, բայց սաստիկ հալածանքի և հարստահարութեան պատճառով աֆղանների կողմից, գաղթել են Պարսկաստան և ապրում են Միշեղի շրջանում. աֆղանների աղգած սարսափը դեռ այնքան ուժեղ է սրանց մէջ, որ եթէ տասի դէմ մի աֆղան է դուրս գալիս, դարձեալ վախում են և աշխատում են տեղի տալ. տարիների ընթացքում կրած անխելոց բռնաբարութիւններից բարբարները կազմել են աֆղանների մասին հետեւեալ ամփոփ լազնալիս կարծիքը. «աֆղան եման»... Այս արդէն մի զօրեղ ապացոյց է, թէ խելճերը ինչ գառնութիւններ են կրել անցնալու և կրում այժմ, երբ նրանց ձեռքն են ընկնում: Վերջին տեղեկութեան համեմատ ինչպէս պատմում են, խօսքերան Հերատի և Ղանդահարի կողմերում մեծ կոտորածներ է անում, որտեղից կարող է մեղ վտանգ պահանալ, որովհետեւ 92 թ. ևս Հերատից է մուտք գործել խօսքերան Անդրկովկասին երկրի այս շրջանը, մասնաւոր միւս կողմից էլ Միւրվին է անհանգիստ անում. հետեւապէս մեղ պէտք է նախապէս պատրաստ լինել:

Սլաքեան

ԵՐԲԻՆ ԼՈՒՐԻՐ

Կովկասի բոլոր դպրոցներում սովորող սահմանի ընդհանուր թիւը 1903 թվի յունվարի 1-ին եղել է 199,144 հոգի, իսկ ներկայ թվականի յունվարի 1-ին էր 218,500 հոգի, այսինքն աւելացնել է 19,356 հոգի կամ 9,70%: Այդ ընդհանուր թիւից այս տարի 160,368 կամ 73,40% ը տղաներ են, իսկ 58,132 կամ 26,60% ը աղջիկներ: Ներկայ տարվոյ յունվարի 1-ին բոլոր դպրոցների թիւն էր 2,392, որոնցից 64 ը միջնակարգ, 97—ստորին, 145—մասնաւոր և 2,086 բարձրագույն: Ամեն մի դպրոցի վրա միջին հաշուով գալիս է 91 հոգի, իսկ մասնաւորապէս միջնակարգ ամեն մի դպրոցի վրա ընկնում է 419 հոգի, ստորին՝ 190, մասնաւոր՝ 56 և տարրական դպրոցներից ամեն մէկին՝ 79 հոգի: Կովկասի ազգայնականութիւնը լինելով 9,700,000 հոգի, դուրս է գալիս, որ բարձրագույնը 10,000 մարդու վրա ընկնում է 224 սովորող, այսինքն բոլոր եղած երեխաների թիւի մօտաւորապէս 1/4 մասն է սովորում, իսկ 3/4-ը մնում է անգրագէտ և անուս:

Բարձրագույն հրամանով խօսքերայի համաձայնակի դէմ կռուելու համար ուղարկված կոմս Շուվալովը սեպտեմբերի 20-ին Բագու է վերադարձել Աստրախանից և Պետրովսկից: Կոմսին սպասում են Թիֆլիսում հետեւեալ շաբաթվայ մէջ:

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ Պետերբուրգի Կայսերական հազարապետական ինստիտուտում սեպտեմբերի 15-ին վերջացել է խնդիրների ընդունելութիւնը: Մնւորդ տուող ներքին այս տարի շատ բազմաթիւ են: Ինստիտուտում մտնել ցանկացողները մէջ այս տարի կան և կին խնդրատուներ, բայց արդիօք նրանք կարծի են ընդունվել ունկնդիրների շարքում—այդ դեռ ևս յայտնի չէ:

«P. C.» լրագիրը լուր է ստացել, որ պատերազմի դաշտն են տարել 150 անասնաբույժներ, որով և զենամուկներից շատերը իւրանց ունեցած անասնաբույժների 1/4 մասից զրկվում են:

ՇԻՐԱԿԻՑ մեղ գրում են. «Շիրակի ազգայնականութեան մէջ մի տեղ սովորութիւն է մտել, այն է մի չնչին թշնամութեան համար վստում են քաղած հացի եղինները. իւրաքանչիւր օր գալիս են դատարան և գեղուցանում զաւառագետին թէ այս գիշեր վաղել են եղիններս. ամենայն գիշեր անխնայ հրդեհում են. վստում են թուրքերը, վստում են

հայերը: Միայն Մեծ Ղմի գիւղում այս տարի վաղել են 300 սայլ ցորեն: Այս օրերս աղողվում է վառողներից մէկին բռնելու, որին զաւառագետը, արձանագրութիւն կազմելով, ուղարկեց Կարս ըննիչի մօտ: Շիրակի գիւղացիք շուրաքած մնացել են և չը գիտեն թէ ինչ անեն, որ այդ սովորութիւնը վերջանայ. շատ մարդիկ գիշերները անքուն իրանց եղինների մօտ հակում են, և հարուստ մարդիկ փողով վարձում են գիշերապահներ որ հակեն եղիններին: Ամսի 8-ին վառեցին օրը ցերեկով Մօրիւզ գիւղում մի մարազ լիբը դարձանով և վեց սայլ խոտով, որի փաւը համարում է մօտաւորապէս 700 լուբլի: Գիւղացիք սարսափում են և չեն կարող դրա առաջը մի կերպ առնել:

ՍՈՒԴԱԶԻՑ (Ղրիմ) մեղ գրում են. «Ղրիմի թերակղզու խաղողի այգիների դրութիւնը և գինեւաճառութիւնը հոգեւաբի մէջ է: Վերջին տարիների երաշտը մեծ հարուած հասցրեց այգիներին: Եթէ մի երկու տարի այգիներ շարունակվելու լինի, շատ այգետէրեր պիտի մնան առանց ապրուստի: Շատ այգիներ պիտի գինեւոր նորից վերանորոգելու: Մասնաւոր որ յունվարի 1-ից 1905 թ. այգետէրերից խլւվում է ազատ կերպով իրանց այգիներից ստացած գինու վաճառումը: Ինչ կը լինի այն այգետէրերի դրութիւնը, որոնք ստանում են այգուց 100—200 վ. գինի և որոնք մաս-մաս շիշերով ծախում էին 15—20 կօպէկով և որոնք տարին այգիների վրա ծախում են 150—200 լուբլ, միջին կարգի են, այգետէրեր այգետէրերը տարին տալ 50—60 ռ. պատենտի այն ևս այսպիսի երաշտ տարիներում: Բայց այս ևս աչքի առաջ ունենալու է, որ այդ իրաւունքը ևս ամենքին չէ տրվում, խնդրողներից հազիւ 10% ստանան թոյլտուութիւն: Մնում է մի միջոց, որ այգետէրերը սպասեն այգեքաղի ժամանակ, գինի աւտողներին, որոնք խօսք մի անելով, բոլորովին գինու գները կտրուելով և իրանց ցանկացածի, համեմատ վերջոս առնեն 70—80 կօպէկով. մի քանի այգետէրեր, իրանց խաղողի այգիները վերածում են մրգեղանու այգիների:

ՇԻՐԱԿԻՑ (Կարսի գաւառ) մեղ գրում են. «Երեք օր առաջ Գիւրաղաքայ գիւղի տանուտէրը եկաւ Ղլչախախ գիւղը և յայտնեց զաւառագետին, թէ Գիւրաղաքի գիւղի սահմանում գիւղացիք հացի դէղերը կրկին տեսել են երկու սպանված դիակներ: Գաւառագետը անմիջապէս շտապեց գնալ այնտեղ, ուր գտնվել էին դիակները: Բնութիւնից երեւաց, որ սպանվածները հայեր են: մէկը մարդ միւսը կին: Դրանց, ինչպէս երևում է գիւղի մէջ սպանել են և դիակները խորի մէջ փաթաթած սայլով բերել գիւղից շատ հեռու երկների մէջ են գցել: Թէ ովքեր են սպանվածները, դեռ ևս անյայտ է: Ոչինք միջոցներ են ձեռք առնված այդ սպանութեան պատճառը և հեղինակներին գտնելու: Պ. գաւառագետը արձանագրութիւն կազմեց և տեղեկացրեց պատշաճաւոր իշխանութեան:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԵՈՒՐԱԸ

Կուրապաշիկի ղեկավարութիւնը «New York Herald» լրագրի թղթակիցը հաղորդում է, թէ իրան յայտնի է բոլորովին հաւատարմաբար, որ գնեւորով Կուրապաշիկը մտադիր չէ ձեռնարկել վճռական գործողութիւնների, մինչև որ մանջլուրական երկրորդ բանակը չը կենտրոնանայ, թէ և ամեն մի յարմար առիթով ուսաներ պէտք է ցոյց տան յամառ դիմադրութիւն այն նպատակով, որ աւելի շատ թուլացնեն հակառակորդին և յապաղեցնեն նրա արշաւումը: Մանջլուրական երկրորդ բանակը պատրաստ կը լինի գործողութիւնների երկու ամսից ոչ առաջ: «Daily News» ասում է, որ երկրորդ բանակի նշանակութիւնը կայանալու է նրա մէջ, որ նա կը թիթեւացնէ գնեւորով Կուրապաշիկին վրա դրած զինաւոր պաշտօնը. նա բաղկացած պէտք է լինի 250 հազար հոգուց: (Рыс)

Մալիկի ղրորեան մասին: Բերլինի գրեթէ բոլոր լրագիրները յօդուածներ են նուիրում պատերազմական դրութեան Մուկլէնի մօտ, ուր մեծ ճակատամարտը, հակառակ Բերլինում մի շարքի առաջ տիրած կարծիքին, հաւանական են համարում: «Berl. Tageb.» լրագրի պատերազմական ընթացաւոր ասում է, որ Մուկլէնի մօտ կայանալի կենաց և մահու

կուրի համար գնեցրաւ Կուրօպատկինի բանակը նշանաւոր կերպով մեծացրեալ է, մանաւանդ արտիլէրիայի մասում: Եւրոպական բանակի կազմը հաշվում են 300,000: (Рус. Вѣд.)

Պորտ-Արտուրի դուրսեան մասին: Լոնդոնից հեռագրում են, որ անհամբերութեամբ հապօնացիները մէջ ածում է. Պորտ-Արտուրը տեղիք չէ տալիս Նոգիի թափած ճիգերին: Վերջին եօթնօրեայ ուղևորութիւնը վերջացաւ հապօնացիների համար 7 հազար մարդի կորստեամբ և բոլոր զորքերի կատարելաւ անաշուտութեամբ: Պորտ-Արտուրի մօտ վերաւորված հապօնացիները վկայում են, որ սուսնները կուռում են յուսահատաբար, պաշտպանվելով բոլոր հնարաւոր միջոցներով: Դէմ առ դէմ կուրի մէջ գործ են դնում նոյն իսկ կարմիր պղպեղ: Պորտ-Արտուրի շրջակայքը այնպէս անհասարակ է, որ ներկայացնում են դեռ նամիտի համատարած դաշտ: Նոգիին ուղարկված է 12 հազար աշակից զօրք և մի քանի թնդանօթներ: (Рус.)

Պորտ-Արտուրի պահակազօրքը, ինչպէս հաստատում է «Journal» լրագիրը, աւելի շատ է թուով, քան առհասարակ կարծում են: 2-ից նայելով, որ սեպտեմբերի 2-ից Պորտ-Արտուրում հապօնական կրակից սպանվեցին և վիրաւորվեցին մինչև 9,600 մարդ, բայց Պորտ-Արտուրի չը ֆուսոված պաշտպանների թիւը հասնում է 28 հազար զինուորի և 4 հազար նաւաստների: Բացի դրանից 3 հազար բանուոր անընդհատ աշխատում են նուսերի կարկատման վրա: Պորտ-Արտուրի պահակազօրքը հաստատ է, որ Սադալ-ովկանոտեան երկրորդ էսկադրան կը հասնէ Պորտ-Արտուրի օգնութեան հոկտեմբերի վերջին: Պորտ-Արտուրից ներքև ին եռանգով և մտադիր են ցոյց տալ թշնամունք ամենաբոլորս գիտաբանութիւն, (Рус.)

«Morn. Post»-ին հեռագրում են Շանխայից, որ ամբողջները օրինակելի կերպով հրադիմած լինելով, գնեցրաւ Սոսսիլը ներս թողցնելու մէջ և մէջ կապօնացիներին, և նրանց արդիւ զօրախումբը, 6000 հոգի, օդը պայթեցնելուց և ոչնչացնելուց այդ նպատակով միացրեալ է երկրորդական հազարաւորներով: Եւրոպացիները, բնակվելով պահիքական երկրորդով, փախան: «Daily Tel.» թերթի թղթակիցը հաղորդում է Շանխայից, որ հապօնական ընդհանրուր շտաբի օֆիցիները որոշում են հապօնական կորուստները Պորտ-Արտուրի մօտ 30,000-ից աւելի: Եւրոպական մամուլը, ինչպէս հեռագրում են Տոկիոյց, պահանջում է, ի նկատի ունենալով ահագին կորուստները, դադարեցնել Պորտ-Արտուրի շտաբը և պընդում է որ անհրաժեշտ է սահմանափակել պաշարմամբ և ուղևորութեամբ: Սակայն գինեւորական շրջանները հակառակ են այդպիսի որոշման, որովհետև պաշարող բանակի գրութիւնը Պորտ-Արտուրի մօտ բերի-բերի հիւանդութեան պատճառով պահանջում է նուազեցնել թիւը, ի նկատի ունենալով, որ հիւանդութիւնից առաջացած զոհերի թիւը աւելի շատ է, քան կորուստները յարձակումներից: Լրագիրներին հեռագրում են, որ Պորտ-Արտուրի մօտ այդ հիւանդութիւնը, որ ամենից առաջ հարուստ է 11-րդ հապօնական գիւղից, ոչնչացնելու նպատակով արդէն (P. B.)

Պորտ-Արտուրի հսկողութիւնը փորձում է ազատել: Բերիլից հեռագրում են սեպտեմբերի 17-ին, թէ Լոնդոնից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, ուսումնասիրելով Պորտ-Արտուրում իբր թէ փորձ է արել պատուել անցնել պաշարումը և մանկ թաց ծովը:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐԱԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թարգմ. սեպտեմբերի 13-ին
Այժմ աչքի ընկնող և հետաքրքրաշարժ նորութիւնը թէ՛հրանի անգլիական զեպանի ներկայութիւնն է: Թէ՛հ զեպանի մուտքը պաշտօնական բնաւորութիւն չէր կրում, այնու ամենայնիւ թագաւորական ոչ մի հիմք չէր ինչպէս հզօր Բրիտանիայի ներկայացուցչի վարել փառաբան կացուցանելու համար: Ընդհանրապէս էին թագաւորական թագածան Մատուր խան Սէթ-Մանան միջոցները, արտաքին գործերի մինիստրութեան բերօյի ներկայացուցիչ Բարիլուզարը, ֆրանսիական և թիւրքական հիւպատոսները ներկայացուցիչները, ինչպէս և Թարգմ. անգլիական հիւպատոսը իր հայ թարգմանով և այլն: Պաշտօնական այցելութիւններն ընդունելուց յետոյ, զեպանը ուղարկաւ շքանշանով փոխայց տուեց նաև Ամիրխանովին և թագաւորական զինուորի անդամներին, ինչպէս լինեց, ի պատիւ զեպանի, ճոխ ընթերցել կոչուեց իր սարքը: Թագաւորականը, որպէս յիշատակ, նուրբը է

զեպանի սիգարի ոսկեայ մի աման, երեսը աղամանդային, այս մակագրութեամբ. «Եւրոպական վարի վարի» (յիշատակ թագաւորականից): Այդ ամանի գինն է 6—800 թուման և հայ ոսկերչի գործ է: Ընդհանրապէս զեպանի է պահում զեպանի գալու նպատակը:

Գալու յաջորդ օրը հայերից մի առանձին պատգամաւորական խումբ ներկայացաւ զեպանին, շնորհաւորելով նորին գերազանցութեան մուտքը Ֆարսի: Նորին գերազանցութիւնը պատուեց հայ հասարակութիւնը՝ այցելելով ամսին 11-ին, ժամը 3 1/2-ին կէս օրից յետոյ, Արամեան դպրոցը, առաջնորդաւոր և եկեղեցին: Դպրոցի աշակերտ-աշակերտուհիները շարուած էին երկկարգ՝ առաջնորդաւորն ապա երկարութեամբ: Աշակերտուհիներին մէկը մատուց զեպանին մի ծաղիկուհի: Աշակերտուհիներից մի քանի հոգի խմբագրութեամբ ուղևորվեցին. Երկու Մկրտչեանի երգիչին «Բամբ-Որոտան» երգը: Մինչև վերջ լսելուց յետոյ, զեպանը հաճեց բարեկամորէ աշակերտուհիներին հետեւալ խօսքերով մօտաւորապէս. «Շատ ուրախ և երջանիկ եմ զգում ինձ՝ լսելով այստեղ նայեմէն լիզով մի երգ, ասացէք խնդրեմ, յարգելի օրիւնքներին, որ սա իմ կեանքումս միշտ յիշելի և անմոռանալի մի բան է կը լինի»: Հիւպատոսարանի թարգման Գալուստ խանը թարգմանեց այդ Ապա զեպանով աշակերտներին ասաց. «Երբեք անսարգ պարտներ, դուք ձեր պատանի հասկում սովորում էք դպրոցում, աշխատեցէք ամբարի գիտութիւն, որ օգտակար մարդիկ լինէք ձեր ազգի համար: Հայ ազգը արեւելքի հին և պանծալի ազգերից մէկն է, որ շնորհիւ իր բարոյական և հոգեկան ոյժերի յարստեղիք է ցարէ և ցլերէլ էլ յարատեւելու երաշխիքներ ունի: Հայ ազգը կարող է պարծենալ իր բազմակողմանի ընդունակութիւններով, իր մատուցած ծառայութիւններով մարդկութեան, և իր աչքի դարձող վաճառականութեամբ, որ ի սկիզբն աշխարհի. Եւ հպարտ եմ յիշելու նրանց ազգային հին նահատակ եկեղեցին»-ի նախանձնի անցնալով և տուելու գործունէութեամբ, դուք ազգով և եկեղեցիով էք մի ամբողջութիւն, պահպանեցէք այդ: Այնուհետև անցաւ առաջնորդաւոր, ուր կէս ժամ ֆուտուց յետոյ իշաւ մայր եկեղեցին:

Սաչկերացի նախաւորներն էր կատարվելու այդ երեկոյ: Դեպքանը յայտնեց, որ «պատրաստ է շնորհանդէսութեամբ լսելու ժամերգութիւնը»: Սակայն, ի մեծ յանգիմանութիւն եկեղեցին կառավարողների, պէտք է ասենք, որ եկեղեցում չը կար ոչ երգեցիկ խումբ, ոչ մի հաստ օրինաւոր տիրացու, այլ երկու ծեղունի բանաստեղծ խան շիֆ Կերպով երգում էին և, ի հարկէ, այդպիսի երգեցողութիւնը, հաճելի տպաւորութիւն չէր կարող թողնել զեպանի վրա:

Եկեղեցուց դուրս գալով, զեպանը այցելեց տպարանը, ապա զաւարանները և իր գոհունակութիւնը յայտնելով, ժամը 5 1/2-ին մեկնեց: Ա. Վարդանեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յի րանսիա: Պարիսի «Radical» լրագիրը հաղորդում է, որ մինիստր-նախագահ Կոմբէ չէ ուղարկ ներկայացնել իր առանձին ծրագիրը եկեղեցին պետութիւնից բաժանելու հերթական հարցի մասին, որովհետև պարլամենտի յատուկ յանձնաժողովը, որին յանձնված է այդ հարցի մանրամասն քննութիւնը, արդէն հասանութիւն է տուել պատգամաւոր Բրիտանի ծրագրին: Կոմբէ կը պահանջանայ նշանով, որ կը գալ յանձնաժողովի նիստին և կը ծանօթացնէ նրա անդամներին կառավարութեան տեսակետների հետ այդ հարցի առիթով: Իսկ կառավարութիւնը հաւանութիւն է տալիս Բրիտանի ծրագրին ընդհանրապէս և առաջարկում է մոցնել փոփոխութիւններ մանրամասնութիւնների մէջ: Այդ ձևով նոր ծրագիրը պատգամաւորների ժողովում քննութեան կարող է ենթարկվել յունվարի նիստերին:

Անգլիա: «Nat. Zeit.» լրագիրը Լոնդոնի թղթակիցը գրում է. «Լոնդոնի նայելով, Բալֆուրի մինիստրութիւնը նորից քննում է պարլամենտին արձակելու և փետրվարին նոր ընտրութիւններ անելու ծրագիրը: Այդ ծրագիրն առաջացել է գլխաւորապէս երկրի ֆինանսական վատ վիճակից: Վերջին պաշտօնական տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ կաւաւոր հարկը և ժառանգութեան տուրքը սպասածից նուազ եկամուտներ են տուել: Այնպէս որ ֆինանսական տարին բաւական խոշոր դէֆիցիտով կը վերջանայ: Ֆինանսների մինիստր Օտտին 25-մեթրէն հրաժարվում է աւելցանել հարկերը, ենթադրելով, որ դրանից կառավարանայ անշուշտ մինիստրութեան անհամար: Նա մտադրել է հարց բարձրացնել ճարտարաւոր անձինք օրացնել, հարկի ծանրութեան մի մասը օտարերկրացիներին

վրա նետելու մասին, այսինքն՝ չափաւոր մաքսեր նշանակելու ներմուծող ապրանքների վրա: Կառավարութիւնը դիմում է ազգին հետեւալ ընտրողական նշանաբանով. «Թող օտարները ծածկեն զէֆիցիտը: Եթէ կառավարութիւնը յաղթէ ընտրութիւնների ժամանակ, այդ յաղթութիւնից կօգտվի 25-մեթրէնի կուսակցութիւնը. իսկ եթէ նա յաղթվի, զէֆիցիտը ծածկելու ծանր պարտականութիւնը բաժին կընկնի ներկայ պահպանողական կառավարութեանը յաջորդող ապագամիտ կարիքներին:

Աւստրո-Ունգարիա: Արեւմտեան Եւրոպայի պետութիւններից ամենաբազմաբնակչուն Աւստրիան է: Ազգայնութեան և լեզուների կռիւ չափազանց սուր կերպարանք է ընդունել այնտեղ: Նախ և առաջ կուսեցին ունգարացիները, ինչպէս յայտնի է, որոշ, դաշնակցական աւստրիական ձեռք բերին: Յետոյ ապաւելեց եկան չեխները, որ պահանջում էին իրանց լեզուն ազատ գործածելու և այլ իրաւունքներ: Նրանք էլ որոշ չափով նպատակի հասան, պաշտպանելով իրանց պաւուն լեզուն և չեխ ազգութիւնը: Այժմ հերթը հասել է աւստրիական բաւական բազմաթիւ իտալացիներին: Նրանք էլ ուղարկ են իրանց իտալական ձեռք բերելու: Այժմ հերթը հասել է իտալացիներին: Նրանք էլ որոշ չափով նպատակի հասան, պաշտպանելով իտալացիներին ազգայնական կռիւ և սկսել է սուր կերպարանք ընդունել: Այժմ լրագիրները հաղորդում են, որ մինիստր նախագահ Կոմբէնը հրատարակել է տուել լուսաւորութեան մինիստրին Ինքնուրուքը պաշտպան իտալական իրաւաբանական ֆակուլտէտ բաց անելու մասին մի կարգադրութիւն: Այս տարվանից այդ ֆակուլտէտում դաստիարակվելու լինելու է իտալացի լեզուով, իսկ այդ դեռ ոչ-ընդհատ համալսարանի վարչութիւնը լինելու է բոլորովին անկախ Ինքնուրուքի գերմանական համալսարանի վարչութիւնից: Այդ բանը մի յաղթութիւն է իտալացիների կողմից ազգայնական տեսակետից, բայց նա դեռ ոչ մի բաւականութիւն չէ տալիս մարտնչողներին: Եւ աւստրիական իտալացիները դեռ կը շարունակեն կռուի:

Գերմանիա: Գերմանական զօրքերը դեռ կուռում են հարաւարեւմտեան Աֆրիկայում հէրերու ցեղի ապստամբութիւնը զսպելու համար: Բայց գերմանացիները ստիպված են ոչ միայն սեղանների վրէժ կուռնու, այլ և տիֆիդէմ, որը ամենայն օր նոր ու նոր դոհեր է տանում գերմանական զաւորութիւնի փոքրիկ զօրախումբից:

Պորտուգալիա: Պորտուգալիայի հաղորդում է, որ Թագաւորութիւն կայ արգելելու ժողովրդական զարդոցներով լատինական այլուրեքներով, որովհետև դրա միջոցով լեհ երեխաները սովորում են մայրենի լեզու:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԵՐ

20 սեպտեմբերի
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. «Օրէնքների ժողովածուի» մէջ հրատարակված է, որ պէտք է 1904 թ-ի մայիսի 1-ի Բարձրագոյն ուկալի գործողութիւնները, որոնք վերաբերում են արտասահմանեան ապրանքների անմաքս ներմուծմանը պրիմուրան գնեցրալ-նահանգապետութեան մէջ, տարածվել այդ նահանգապետութեան ցամաքային սահմանի վրա Մոնթօրիայի և Կօրէյի հետ:

ԹԱԻՐԻՉ, Սօլերան տարածվում է քաղաքի մէջ: Թագաւորական և պալատը ճանապարհ ընկան, անգլիական զեպանը ժամանեց այստեղ թէ՛հրանից:

ԳԻՆԵԱ-ՖՈՒԶԵ, 20 սեպտեմբերի: (Բէյութէ): Տիբեթեան արշաւախմբի առաջնապահ զօրախումբը արդուութեամբ անցաւ Հնդկաստանի կողմը: Արշաւախմբի անցած մասը երեւի այսօր կանցնի լեւանդեցից: Արշաւախմբի վերադարձը մեծ գոհաւորութիւնների հետ է կապված: Եւրոպայի խիստ և սառն էր: Մարդկանց կորուստներ չը կային: Բանից դուրս է գալիս, որ Լիսապոլում կապված դաշնագիրը չէր ըստորագրել չինական ամբան, որովհետև նա Պէկինից անհրաժեշտ լրագրութիւններ չուներ ստացած:

ԳԻՐԲԱԼՏԱՐ, 21 սեպտեմբերի: (Բէյութէ): «Մոնթօրիայ» անցաւ արեւմտեան ուղղութեամբ: ՕԴԵՍՍԱ. Նորին Մեծութեան այցելութիւնը բաղադրեց յաւերճանքներ համար դուռնա որոշեց անուանել Կայսր Եկեղեցի II-ի անունով: Կարգադրական գրաւարանը: Առեւտրական հասարակութիւնը վճռեց հիմնել վաճառականների ատուրական դպրոցում 5 թղթակներ Թագաւոր Կայսրի անունով և 5 թղթակ էլ Թագաւորանք Յէսարիկիչի անունով, Հեռաւոր Արեւելքում սպանված զինուորականների որդեկերանց համար:

ՍՕՖԻԱ, 20 սեպտեմբերի: (Յատուկ): Անցեալ օրը սահմանի վրա Դօբրիչե մօտ բուսմանական պահակախմբի պահպանները կրակ բացին բուլղարական պահակախմբի վրա և սպանեցին մէկին ու վիրաւորեցին բուլղարական երեք զինուորական:

ԱԼԵՆ, 20 սեպտեմբերի: (Բէյութէ): Մուլան կողոպտեց Օգադէնը: Սպանվեցին 600 բնակիչներ:

ՊԱՐԻՉ, 20 սեպտեմբերի: Մինիստրների խորհուրդը ընդունեց վճիռ գումարել պարլամենտը հոկտեմբերի 5-ին:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 19 սեպտեմբերի: Բ. Դուռը այնպիսի դժուարութիւններ է ստեղծում թուով 50,000 բուլղարական վերջին փախստականներին Արեւմտայի վիլայէտում բնակեցնելու համար, որ կարելի է երկու կողմ ընդհարում:

ՍՕՖԻԱ. Կայսր Ալեքսանդր II-ի արձանը դնելու առիթով Ռուսաստանի ներկայացուցիչը ճաշ տուեց ի պատիւ քանդակագործ Յիկի:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Գերմանալ-լէյտենանտ Սախարովի հեռագիրը գլխաւոր շտաբին 1804 թ-ի սեպտեմբերի 20-ին. Սեպտեմբերի 19-ի լուսաբացին հապօնական էսկադրան երկու անգամ փորձեց պատուել կազակ պահակախմբերի գիծը Սոսսիլեանի և Ֆինդէպի միջև գտնվող շրջանում: Երկու փորձերն ևս անողութիւն չունեցան և երբ մեր երկու հարկաւորների օգնութեան հասան, հապօնական էսկադրան ցրվեց: Սեպտեմբերի 19-ին մօտ կէսօրին հապօնական առաջնապահ զօրամասերը, բաղկացած երկու բաւալիցներից, երկու երեք էսկադրաներով նորից յարձակում գործեցին կազակների գնդերից մէկի պահակային ամբողջ ճակատի վրա: Հրաձգութիւնը շարունակվեց մինչև երեկոյ: Գերմանալ Միլլէնից կազակների օգնութեան ուղարկեց օժանդակ զօրքից և երկուսից մօտ հակառակ կողմը ամեն տեղ յետ էր մղված և յետ նահանջից ամբողջ ճակատով Սախարովի գլխի ուղղութեամբ, հարձակվելով մեր հեծելազօրքից: Սոսսիլե Ծաւառախմբի խուզարկու խումբը կուշուկի մօտերը դարան սարեց հակառակորդի խուզարկու խմբի օրի ժամանակ պահակից հապօնական մի օֆիցեր: Եւրոպացիների թողած տեղերի վրա մեր կազակները գտան դուրս գցված շատ փամփուռներ, ուղղական միջերանք և մի քանի սպանված ձիեր: Միգանից վերաւորվեցին 2 օֆիցեր և 2 կազակ: Սեպտեմբերի 19-ին հակառակորդը, բաղկացած մօտ մէկ և կէս բաւալիցներից, մէկ էսկադրանով յարձակում գործեց երեք խմբերով մեր պահակային պաշտպանութեան վրա Սոսսիլե գետի և երկաթուղու միջև երկուսի մօտ այդ յարձակումը կանգնեցրվեց օգնութեան հասած մի վաշտի մասնակցութեամբ: Մեղ մօտ պահակից մէկ կազակ և մէկ վերաւորվեց, Սեպտեմբերի 19-ին Չիսսուտանի շրջակայքում Սոսսիլե գետի աջ ափի վրա մեր խուզարկու խումբը ցրվեց հակառակորդի երկու մօտեցած խուզարկու խմբերը, որի ժամանակ հապօնական երեք զբաղուն գերի վերցնեցին: Սեպտեմբերի 19-ին Լիսաւէնից դէպի արեւելք ուղարկած մեր խուզարկու խումբը երեւան հանեց, որ խոնխուղների 200 մարդուց բաղկացած, մի աւազակախումբ, հապօնական օֆիցերների առաջնորդութեամբ, գրաւել է Դաւանդուլին լեռանցքը: Հրացանաձգութեան ժամանակ սպանվեց մէկ կազակ:

22 սեպտեմբերի
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Թագաւոր Կայսրը ամենաողորմաւար հրամայեց ապանովացնել պատերազմական գործողութիւնների բնմի վրա սպանված և վերբերել մեռած օֆիցերներին և աստիճանաւորների ընտանիքները, ապալով նրանց մի երկրորդ մասը այն ուղեղի, որ ստանում էին այդ ընտանիքների դուստրները:

ՊԱՐԻՉ, 21 սեպտեմբերի: Կուրօպատկինի գլխաւոր բանակապետը տեղեկութիւններ կան, թէ Սանչօնը և Դալինան լեռնանցքի վրա տիրող կէտերը գրաւել են 12,000 հապօնացիները: Կուրօպատկինը անհրաժեշտ և համարել ամբողջ լեռնանցքները Սաւալինեան լեռնաշղթայի վրա, որ տանում է դէպի Տէլինի կիրճը, այն դէպքում, եթէ նա ստիպված լինի նահանջել գլխաւոր ոյժերով դէպի Տէլին: ԺԼՆԵՎ, 21 սեպտ. Եւրոպական կառավարութիւնը պատուիրել է 200,000 (°) կիւրգրամ պարսիմաններ, որոնք պէտք է յանձնվեն Միջերկրական ծովի նաւահանգիստներում, որտեղից պարսիմանները կուղարկվեն Հեռաւոր Արեւելք անգլիական արշաւի ներքոյ: ՊԵՆԻՆ, 21 սեպտ. (Բէյութէ): Չինական ժողովրդի մէջ ծագած խռովութիւնների մասին յիշատակ տեղեկութիւնները անդորրացում

